

रवि - भाग २

(रवि यांची मुलाखत मागील भागावरून पुढे चालू)

रवि - त्यानंतर मी दिल्ली क्लॉथ मिल्स मध्ये नोकरीला लागलो आणि सोबत अभ्यासही सुरु होताच. अभ्यास कसला म्हणा, कारण मी मॅट्रिकच्या परिक्षेत नापासच झालो. त्यामुळे त्यानंतर मी काय करावे याविषयी नाना लोक माझ्या आई-वडिलांना नाना सूचना करू लागले. सरतेशेवटी त्यांच्या मते असे ठरले की जो माणूस आपल्या हाताने काम करू शकेल, म्हणजे उदाहरणार्थ इलेक्ट्रिशियन, वगैरे सारखे काम, तर त्याला आज ना उद्या हमखास नोकरी मिळू शकेल. अशा रितीने मी इलेक्ट्रिशियन झालो आणि पंखे, दिवे, मोटर इ. प्रकारच्या अनेक वस्तू दुरुस्त करू लागलो. ह्या जोरावर मला पोस्ट आणि टेलिग्राफ्स, दिल्ली येथे नोकरी मिळाली. नंतर दोन वर्षांनी मला दिल्ली कॅन्टॉन्मेन्टमध्ये जास्त पगाराची नोकरी मिळाली. ह्या सगळ्या काळात मी फक्त पूर्ण वेळ इलेक्ट्रिशियन म्हणून काम करत होतो आणि त्यात मी पूर्ण तयार झालो. परंतु ही नोकरी फार कष्टाची होती. १३ मैल सायकल चालवून मला कामाच्या ठिकाणी जावे लागे. म्हणजे दिवशी २६ मैलांची सायकल रपेट करावी लागे. तसेच ह्या ठिकाणी तीन आद्याक्षरांच्या, म्हणजे RSS च्या शोधात पोलिस माझ्यापर्यंत पोचले होते. त्यानंतर मी एकदा रजेसाठी विचारणा केली तर त्यांनी ती दिलीच नाही. तेव्हा मी राजीनामा देण्याचे ठरविले. तेव्हा ते म्हणाले, "थांब, असा निर्णय घेऊ नकोस. त्या ऐवजी तुला इथून बदली हवी का ते ठरव." मी म्हणालो, "होय, माझी मुंबईला बदली झाली तर उत्तमच होईल."

ह्या दरम्यान माझे हार्मोनियम वादनही बरेच सुधारले होते. ('अखियाँ मिलाके, जिया भरमाके, चले नही जाना' हे गाणे ते हार्मोनियमवर वाजवित म्हणून दाखवतात.) तेव्हा मी सगळ्या चाली आतील लय तालासकट म्हणत असे.

असो. तर मी अशा रितीने मुंबईत येऊन पोचलो. मुंबईत आल्यावर प्रत्येकजण सांगे, इकडे जा, ह्याला भेट, तिकडे जा, त्याला भेट, पण प्रत्यक्षात काहीच झाले नाही. कुणी म्हणाले की कोरसमध्ये गा. तर मी तेही केले. लक्षात घे की मी १९४५ मध्ये लग्न केले, परंतु बायकोला मागेच ठेवून आलो. कसेतरी

प्रथम उदरनिर्वाहाचे पहायचे होते आणि दिवस तसेच जात होते. पण एके दिवशी 'आनंदमठ' तयार होत असताना मी हेमंतकुमारांच्या सहवासात आलो. त्यांनी मला आपल्याबरोबर काम करण्याबद्दल विचारले आणि मी ती संधी सोडली नाही. 'सम्राट', 'शर्त', 'नागीन', 'चंपाकली', इ. अनेक चित्रपटांत मी त्यांचा सहाय्यक म्हणून काम केले.

त्यानंतर कुणीतरी 'वचन'च्या संगीतासाठी मला भेटले. हेमंतकुमारांनी ते मी करावे म्हणून आग्रह धरला. आणि म्हणून मी 'वचन' पूर्ण केला. 'इक पैसा दे दे' आणि 'चंदा मामा दूर के' ही या चित्रपटातील दोन गाणी अतिशय गाजली. पण तरीही मी पुन्हा हेमंतकुमारांकडेच आलो. काय असामान्य संगीतकार होते ते ! (असे म्हणत हार्मोनियमवर 'मन डोले' गाण्यातील बीन वाजवून दाखवतात.) मी हा तुकडा हार्मोनियमवर वाजवला होता आणि कल्याणजीभाईंनी कले व्हायोलिनवर ! दोघांच्या या एकत्र वाजवलेल्या दोन वाद्यांमधून 'बीन'चा पूर्ण परिणाम साधला गेला होता. हेमंतकुमार हे एक असामान्य व्यक्तीमत्व होते. ते म्हणाले तुम्ही आता पूर्णपणे तयार झाला आहात. आता तुम्ही स्वतंत्रपणे काम करा. माझ्याकडे तुम्ही कायमच सहाय्यक ह्याच भूमिकेत राहाल. हे सर्व खरे असले तरीही त्यांच्याकडे मला प्रत्येक चित्रपटामागे प्रति महिना २०० रुपये असे नियमित उत्पन्न होते. एक डझन चित्रपट केल्यास प्रत्येक महिन्याला दोन हजार चारशे रुपये एवढे उत्पन्न होते. मी त्यांना म्हणालो की कुठल्या भरवशावर मी तुमची नोकरी सोडू ? परंतु हेमंतकुमार म्हणाले की काही वर्षांनंतर आपण स्वतंत्रपणे काम केले हे चांगलेच झाले हे तुझ्या लक्षात येईल.

नडियादवाला आणि एस. डी. नारंग यांसारख्या काही लोकांशी माझी ओळख होती. मी नडियादवालाकडे गेलो तेव्हा माझी मनःस्थिती तेवढीशी चांगली नव्हती. ते म्हणाले तुझी समस्या तरी काय आहे ते कळू दे. मी सगळी परिस्थिती त्यांना सांगितली. ते म्हणाले काळजी करू नको आणि त्यांनी मेहताजींना बोलावले आणि त्यांना म्हणाले, रवींना तीन चित्रपटांसाठी करारबद्ध करा.

प्रश्न - लोकांना तुमचे कलागुण माहिती होते का ?

रवि - छे, छे, तसं काही नाही. ते केवळ नशीब होतं. अर्थातच मी कधीही माझी प्रकृती, माझे कुटुंब किंवा काळ-वेळ यांपैकी कशाचीही चिंता केली नाही. शेवटची गाडी चुकल्यावर रात्री मालाड स्टेशनच्या प्लॅटफॉर्मवर झोपलो होतो. (आता त्यांनी मला विचारलं,) कृष्णाचे हे भव्य चित्र पाहिलेत का ? ते किती जुने असेल सांगा.

प्रश्न - वीस वर्षे ?

रवि - १९६२. म्हणजे आता ते ३७ वर्षे जुने आहे. मी ते कधीही नीटनेटके ठेवण्याचा प्रयत्न केला नाही. बरे तर ते असो.

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून)

NOTE:Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least.

'Yesterday's Melodies Today's Memories' is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand, the author, has also recently written another music book called Musical Moments From Hindi Films, celebrating 75 years of sound (and music) in Hindi Films. To buy the books, you may go to jharnabooks@yahoo.com, and to write to the author, the email address is manekpremchand@gmail.com